

Kirsti Koivusalo, Minttu Kosama

Kuvin tuettu arki päivähoidossa

Vinkkivihko kuvien käyttöön 3-5-vuotiaiden kanssa

Tekijät Otsikko	Kirsti Koivusalo, Minttu Kosama Kuvien tuettu arki päivähoitossa - Vinkkivihko kuvien käyttöön 3-5-vuotiaiden kanssa
Sivumäärä Aika	32 sivua + 2 liitettä 15.9.2010
Tutkinto	Sosionomi (AMK)
Koulutusohjelma	Sosiaaliala
Suuntautumisvaihtoehto	Sosiaaliala
Ohjaajat	Lehtori Aini Ronkainen Yliopettaja Jyrki Konkka
<p>Opinnäytetyömme tarkoituksena oli tuottaa Reijola-Munkkiniemi päivähoitoalueelle vinkkivihko kuvien käytöstä 3-5-vuotiaiden lasten kanssa. Kuvat ovat alueella jo hyvin käytössä. Opinnäytetyön tarve nousi, kun alueelle oli hankittu uusi kuvaohjelma. Työelämän toiveena oli, että uusi ohjelma helpottaisi, sekä yhtenäistäisi kuvien käyttöä alueen päiväkodeissa. Opinnäytetyömme tarkoituksena on helpottaa ohjelman käyttöönottoa ja antaa ideoita kuvien käytöstä. Keskeiseksi teoreettiseksi käsitteeksi nousi alueella noudatettava aktiivisen oppimisen teoria. Lisäksi täydensimme työtämme lähestymällä kuvia ja niiden käyttöä semiotiikan näkökulmasta.</p> <p>Aineiston keräsimme vierailamalla eri päiväkodeissa ja haastatteleamalla päiväkodin kasvatushenkilökuntaa. Vierailuilla tutustuimme siihen miten kuvia on käytössä ja miten niitä hyödynnetään päiväkotien arjessa. Vierailukäynneillä kiinnitimme erityisesti huomiota miten aktiivisen oppimisen teoria näkyi oppimisympäristössä.</p> <p>Haastatteluista saamastamme materiaalista saimme koottua hyvän ideapohjan, jonka avulla lähteä toteuttamaan vinkkivihkoa. Haastateltavat nostivat esille esimerkiksi päiväjärjestyksen, siirtymätilanteet ja aamupiirin tilanteina, joissa kuvat tukevat toimintaa. Vinkkivihkoa lähdettiin kokoamaan haastateltavilta saatujen ideoiden, omien ajatuksiemme sekä yhteyshenkilöimme esittämien toiveiden pohjalta.</p> <p>Opinnäytetyömme lopullinen tuotos oli 15-sivuinen vinkkivihko kuvien käytöstä. Vihko pitää sisällään kuvia ja kuvasarjoja, joiden käyttö tukee päiväkodin arkea. Kuvat on koottu uudesta kuvaohjelmasta, Papunetistä sekä tekemällä itse. Vihko sisältää perustelut miksi ja miten kuvat kuvia voi hyödyntää. Lisäksi vihkoon on koottu lista lähteistä, joista löytyy lisää kuvia ja tietoa kuvien käytöstä.</p>	
Avainsanat	aktiivinen oppiminen, vinkkivihko, kuvat

Authors	Kirsti Koivusalo, Minttu Kosama
Title	Picture Supported Everyday Life in Daycare - Guidebook for using pictures with children aged 3 to 5
Number of Pages	32 pages + 2 appendices
Date	Spring 2012
Degree	Bachelor of Social Services
Degree Programme	Social Services
Specialisation option	Social Services
Instructors	Aini Ronkainen, Senior Lecturer Jyrki Konkka, Principal Lecturer
<p>The goal of our Bachelors Thesis was to create a guidebook about using pictures with children aged 3 to 5. We made the guidebook for the Reijola-Munkkiniemi daycare area. Pictures were already very well used in the area. The need for the guidebook rose from the fact that the area had got a new picture program. Working life wished that the program would help and equalize the use of pictures in the area's day care centers. The idea was that the guidebook would make the use of the picture program easier, and that it would give ideas about using the pictures. The main theoretical concept was the theory of active learning. We also approached pictures and their use from the semiotic point of view.</p> <p>We gathered our material while visiting different day care centers and doing interviews with kindergarten teachers and nurses. During our visits we found out how pictures were used in everyday life in those day care centers. We observed especially how the theory of active leaning could be seen in the learning environments.</p> <p>From the material that we got from the interviews we gathered an idea base for the guidebook. Interviewees pointed out for example order of the day, getting dressed and going out as well as morning group times as situations where pictures could support the actions. We gathered the guidebook from the ideas of the interviewees, ideas of our own and from the wishes that our contact person brought out.</p> <p>The final outcome of our Bachelor's Thesis was a guidebook of how to use pictures. The guidebook includes pictures and picture series whose use supports everyday life in daycare. Pictures are gathered from the picture program, from web-page Papunet and some of them are made by us. The guidebook has explanations why and how the pictures can be used. There is also a list of sources that has more pictures and information about using them.</p>	
Keywords	active learning, guidebook, pictures

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Opinnäytetyön tausta, tavoitteet ja tarkoitus	2
3	Kuvien käyttö	4
4	Aktiivinen oppiminen	7
4.1	Aktiivisen oppimisen taustateoriat	8
4.2	Oppimisympäristön periaatteet aktiivisessa oppimisessa	11
4.2.1	Hyvän oppimisympäristön suunnittelun periaatteet	12
4.3	3-5-vuotiaiden päiväjärjestyksen osatekijät	14
4.3.1	Päiväjärjestyksen merkitys	16
4.4	3- ja 5-vuotiaiden aktiivisen oppimisen opetussuunnitelma	17
5	Opinnäytetyön kehitystehtävä, näkökulma ja toteutus	18
5.1	Kohderyhmä ja toimintaympäristö	18
5.2	Keskeiset tutkimusmenetelmät ja prosessin kuvaus	18
5.3	Vierailukäynnit päiväkodeissa	19
5.3.1	Ajatuksia toimintaympäristöstä	21
5.3.2	Työntekijöiden näkökulmia kuvien käytöstä	21
5.4	Oppaan toteutus	22
5.4.1	Kirjallinen vinkkivihko	23
5.4.2	Vihon osiot	25
5.5	Symbols for Windows gold	29
6	Opinnäytetyön arviointi ja pohdinta	30
	Lähteet	33
	Liitteet	
	Liite 1. Reijola-Munkkiniemi päivähoitoalue	
	Liite 2. Vinkkivihko	

1 Johdanto

Ihmiset käyttävät kuvia erilaisiin tarkoituksiin. Meitä ympäröivät päivittäin erilaiset merkit, joista ilmeisimpiä ovat kielen sanat, musiikin sävelet, visuaaliset viestit, mainokset, logot, liikennemerkkit, vaatteet, käyttäytyminen, median ja markkinoinnin tuotteet, sekä brändit. (Semiotiikan verkostoyliopisto) Yleisimmin kuvia on käytetty ilmaisun ja ymmärtämisen tukemiseen. Tämä on hyödyllistä niin erityistarpeita omaavien lasten, kuin myös päiväkotien perusrühmien kanssa. (Papunet) Puheen ymmärtämisen vaikeus on nähty synnynnäisenä ongelmana. Kuitenkin nykypäivänä suuret ryhmäkoot ja ohjaajien puute luovat toimintaympäristön aiheuttaman esteen kommunikaatiolle. Lapsella, jolla mitään kommunikaatio-ongelmaa ei ole, ei pysty seuraamaan puheella ohjausta metelin ja ympäristön hektisyyden takia. Tällöin kuvat tuovat selkeyttä ja helpottavat päiväkotiryhmien arjen sujuvuutta. Kuvan toiminta merkinä perustuu katsojan ja kulttuurin väliseen vuorovaikutukseen (Veivo, Huttunen 1999:11).

Opinnäytetyömme aiheena on kuvin tuettu arki päivähoitossa. Opinnäytteemme lopullisena tuotoksena on vinkkivihko kuvien käyttöön 3-5-vuotiaiden kanssa. Kartoitimme tarvetta vinkkiviholle vieraillemalla osassa Reijola-Munkkiniemi päivähoitoalueen päiväkodeista. Vierailuilla tutustuimme siihen miten kuvia on käytössä ja miten niitä hyödynnetään päiväkotien arjessa. Vierailuilla haastattelimme lastentarhanopettajia ja lastenhoitajia saadaksemme ideoita opinnäytetyön toteuttamiseen.

Aktiivinen oppiminen on keskeinen käsite opinnäytetyössä, jonka kautta tarkastelemme oppimisympäristöä, kuvien käyttöä sekä päiväkotien arjen kulkua. Keskeiseksi käsitteeksi nousi aktiivinen oppiminen, koska aktiivisen oppimisen teoria määrittää toimintaa kaikissa Reijola-Munkkiniemi alueen päiväkodeissa. Aktiivisen oppimisen näkökulman lisäksi tarkastelemme kuvien käyttöä semiotiikan näkökulmasta, eli merkkien ja merkkijärjestelmien toiminnan näkökulmasta.

Alueen päiväkoteihin on hankittu uusi kuvaohjelma. Työelämän toiveena on, että uusi ohjelma helpottaisi, sekä yhtenäistäisi kuvien käyttöä alueen päiväkodeissa. Opinnäytetyömme tarkoituksena on helpottaa ohjelman käyttöönottoa ja antaa ideoita kuvien käyttöön. Työssä yhdistyy henkilökunnan ja opiskelijoiden omaama arkitieto ja teoria.

Opinnäytetyön raportin aloitamme kertomalla sen taustasta, tarpeesta ja tavoitteista. Tämän jälkeen avaamme kuvien käyttöä, sekä semiotiikkaa ja aktiivisen oppimisen teoriaa. Kerromme vierailukäynneistämme ja liitämme havaintomme aktiivisen oppimisen teoriaan. Seuraavaksi esittelemme opinnäytetyömme kehittämistehtävän, kohdeyhmän, sekä kuvaamme kehittämisprosessin kulkua. Tämän jälkeen käymme läpi vinkkivihon käytännön toteutuksen. Lopuksi arvioimme opinnäytetyötämme ja pohdimme muun muassa sen jatkokehittämistä.

2 Opinnäytetyön tausta, tavoitteet ja tarkoitus

Opinnäytetyömme aiheena on kuvien tuettu arki päivähoitossa, ja arkea tukevan vinkkivihon toteutus. Idean aiheeseen saimme Reijola-Munkkiniemi päivähoitoalueen aluepäälliköltä Hanna Linnalta. Koulumme on tehnyt yhteistyötä Reijola-Munkkiniemi alueen kanssa aikaisemminkin opinnäytetöiden merkeissä. Työelämän lyhyen aikavälin tavoitteena on yhteistyössä opiskelijoiden kanssa saada tuotettua alueen päiväkodeille vinkkivihko kuvien käytöstä, joka on erityisesti suunnattu 3-5-vuotiaiden lasten kanssa työskenteleville. Vihkon tarkoituksena on helpottaa kuvien käyttöönottoa, sekä yhtenäistää päiväkodeissa käytettäviä kuvia. Tarve kuvaoppaaseen on noussut siitä, että alueen päiväkoteihin on tilattu uusi Symbol for Windows Gold - ohjelma, jonka avulla pystytään luomaan erilaisia kuvia ja kuvasarjoja arjen tueksi. Vihkon on tarkoitus helpottaa uuden ohjelman käyttöönottoa, sillä päiväkodin arki on usein kiireistä, eikä aikaa ohjelmaan perehtymiseen useinkaan ole tarpeeksi. Oppaan toivotaan myös yhtenäistävän kuvien käyttöä eri yksiköiden välillä, sillä vaikka kuvia on paljon, ne tulevat useista eri lähteistä ja eroavaisuuksia yksikköjen kuvien käytössä on paljon.

Opinnäytetyö toteutettiin yhteistyössä Helsingin kaupungin Reijola-Munkkiniemi päivähoitoalueen kanssa. Yhteyshenkilöinä toimivat aluepäällikkö Hanna Linna ja kiertävä erityislastentarhanopettaja Laura Paasonen. Reijola-Munkkiniemi alue kuuluu Läntisen Helsingin päivähoitoalueeseen. Reijola-Munkkiniemi päivähoitoalueen lisäksi alueella toimii Haaga-Pitäjänmäen päivähoitoalue ja Kaarelan päivähoitoalue. Kunnallisia päiväkoteja alueella on 13, joiden lisäksi on kolme ostopalvelupäiväkotia, sekä kahdeksan yksityistä päiväkotia.

Pitkän aikavälin tavoitteena on saada vinkkivihosta väline arjen helpottamiseksi. Tarkoituksena on, että työntekijät itse täydentävät ja muokkaavat vihkoa kunkin päiväkodin tarpeiden mukaan. Vinkkivihon on tarkoitus antaa ideoita siitä, kuinka kuvia voidaan käyttää ja myös innostaa niiden käyttöön, tekemällä aloitus helpommaksi valmiiden kuvakokonaisuuksien avulla.

Päästyämme selvyteen opinnäytetyömme aiheesta, tutustuimme aihetta käsitteleviin tai sitä sivuaviin aikaisempiin opinnäytetöihin. Havaintojemme mukaan ainakin iso osa aikaisemmista töistä on kohdistettu tai ne liittyvät erityislapsiin ja erityisryhmiin. Oma opinnäytetyömme ja tuotoksena syntyvä vinkkivihko on tarkoitettu käytettäväksi myös niiden lasten kanssa, jotka eivät tarvitse erityistä tukea esimerkiksi puheen tuottamiseen liittyvistä vaikeuksista johtuen.

Diakonia ammattikorkeakoulun opiskelija oli selvittänyt opinnäytetyössään sitä millaisia puhetta korvaavia ja tukevia kommunikaatiokeinoja 3-6-vuotiaiden lasten kanssa käytetään päivähoitossa. Opiskelija selvitti myös kenen kanssa ja minkälaisissa tilanteissa keinoja käytetään. Tutkimuksen mukaan puhetta tukevia ja korvaavia keinoja käytetään lähes päivittäin ja yleisimpänä keinona olivat juuri kuvat. Kommunikaatiokeinojen koettiin helpottavan arkea ja niillä tuettiin sekä aikuisen, että lapsen ilmaisua ja ymmärrystä. (Kotikangas 2008)

Keski-Pohjanmaan ammattikorkeakoulussa toteutettu opinnäytetyö pitää sisällään tietokansion, josta löytyy informaatiota puhetta tukevista ja korvaavista kommunikointikeinoista. Kansion on tarkoitus välittää tietoa varhaiskasvatuksen henkilökunnalle, sekä lasten vanhemmille. Tiedon toivotaan vaikuttavan myös lapsen arkipäivän vuorovaikutukseen. Tässäkin opinnäytetyössä tuodaan esille, että puhetta tukevia kommunikaatiokeinoja tarvitsevat muun muassa kielen kehityksen häiriöitä omaavat, sekä maahanmuuttajalapset. Tietokansio piti sisällään tietoa esinekommunikaatiosta ja tukiviitotusta, mutta myös kuvista. (Markkinen, Oja 2009: 1, 32.)

3 Kuvien käyttö

Tässä luvussa käsittelemme kuvien käyttöä ja erilaisia kuvajärjestelmiä. Kuvajärjestelmiä on useita sillä niitä on kehitetty monenlaisille käyttäjille ja moniin eri tarpeisiin. Avaamme myös kuvien ja symbolien merkitystä ja vaikutusta tutkivaa tieteenalaa, semiotiikkaa.

Kommunikaation tueksi kehitettyjä kuva- ja symbolijärjestelmiä on olemassa useita. Joskus esinekin voi toimia symbolina, esimerkiksi kenkä tarkoittaa ulkoilua. Kuvat voivat olla myös henkilön elinympäristöstä, vaikkapa kotoa tai päiväkodista otettuja valokuvia. Valokuvien ongelmana on kuitenkin se, että niitä ei voida yleistää muihin paikkoihin tai tilanteisiin. Valokuva perheen autosta tarkoittaa vain kyseistä autoa, ei muita autoja. Kuva- ja symbolijärjestelmien avulla kommunikaation sisältöön voi tuoda myös uusia elementtejä, voidaan vaikkapa keskustella erivärisistä ja erimerkkisistä autoista. Kuvien avulla tapahtuva kommunikaatio ei kuitenkaan ole rajoituksetonta: mustasta Fordista ei voi keskustella, jos mukana ei ole kuvaa Fordista ja/tai symbolia mustalle värille. (Sanamaailma)

Valmiita kuvajärjestelmiä ovat muun muassa piktogrammit sekä pcs-kuvat. Piktogrammit ovat pelkistettyjä valkoisia kuvia mustalla pohjalla. Pcs-kuvat ovat nykyään piktogrammeja yleisempi käytössä oleva kuvajärjestelmä. Pcs-kuvat ovat värikkäitä, yksinkertaisia piirroskuvia valkoisella pohjalla. Lisäksi on olemassa mm. WLS-kuvia (Widgit Literacy Symbols, entiset Widgit Rebus Symbols), Makaton symbols-, Picsyms- ja Sig-symbols – nimisiä kuvia. Yksittäistä kuvaa voidaan käyttää puheen tuottamisen tai ymmärtämisen tukena vaikkapa tilanteessa, jossa lapsi haluaa tiettyä ruokaa jääkaapista, tai äiti kysyy haluaako lapsi tiettyä ruokaa. Kuvia voidaan yhdistää toisiinsa ja näin muodostaa lauseita. (Sanamaailma)

Bliss-symbolit ovat graafisia symboleja, jotka muodostavat visuaalisen kielen. Bliss-symbolit eivät ole niin yksinkertaisia ja ikonisia, kuin piktogrammit tai pcs-kuvat. Bliss-kielessä on omat symbolinsa myös kieliopillisille rakenteille, kuten taiputuspäätteille. Bliss-kielen omaksuminen ja käyttö vaativat melko kehittyneitä kognitiivisia taitoja. Bliss-kieli on tavallaan lukemista ja kirjoittamista piirrettyjen symbolien avulla. (Sanamaailma)

Kuvia käytetään paitsi kommunikaation apuna, myös esimerkiksi havainnollistamaan päivän tapahtumia ns. kuvitetun päiväohjelman avulla. Tilanteissa, joissa henkilön on vaikea ymmärtää tai muistaa annettuja ohjeita tai ohjata omaa toimintaansa, voidaan käyttää kuvista rakennettuja toimintatauluja. Taulusta voi tarkistaa, miten ja missä järjestyksessä asiat tehdään. Kuvajärjestelmän avulla voidaan rakentaa myös kommunikaatiokansio. Kansioon kerätään ja järjestetään kuvia eri aihepiireistä henkilön ja hänen lähiympäristönsä toiveiden ja tarpeiden mukaisesti. Kansiossa olevien kuvien avulla voidaan parhaimmillaan rakentaa monentyypisiä lauseita ja kommunikoida monipuolisesti. (Sanamaailma)

Cobley'n ja Janszin (1999:50,168.) teoksen mukaan lapset kykenevät jo varhaisella iällä tunnistamaan, sekä luomaan selvästi eri merkityslajeihin lukeutuvia tekstejä. Cobley'n ja Jansz tuovat esiin lukijan, joka tunnistaa ensin mitä merkit esittävät ja siirtyy sitten tulkitsemaan niiden kulttuurisia, sosiaalisia tai emotionaalisia merkityksiä. Opinnäyttyössämme tämä lukija on lapsi, jolloin voimme tarkastella toimintaa Cobley'n ja Janszin teoksen pohjalta.

Kuvien ja symbolien merkitystä ja vaikutusta tutkii oma tieteenalansa semiotiikka. Semiotiikka eli seminologia on merkkejä, merkkijärjestelmiä ja niiden tuottamista, sekä käyttöä tarkasteleva tiede (Tarasti 1990:5). Tarasti (1990:5) tuo esiin, että semiotiikka ei tutki vain erillisiä merkkejä, signaalijärjestelmiä tai kompleksisia merkkejä, kuten taideteokset, vaan käsittelee ihmisen kulttuurin ja kognition olennaisimpia kysymyksiä, ja sitä miten ihminen ajattelee merkeillä. Semiotiikka on läheisessä suhteessa kommunikaatiotieteeseen, mutta erona on se, että semiotiikassa otetaan huomioon myös merkin asema ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa, dialogissa ja kommunikaatiossa. (Veivo, Huttunen 1999:91)

Semiotiikka on Tarastin (1990:5,6.) mukaan jaettu neljään suuntaukseen: empiiriseen, filosofiseen, kielitieteelliseen ja kulttuurin semiotiikkaan. Kielitieteellinen eli lingvistinen semiotiikka perustuu pääkohdiltaan Ferdinand de Saussuren teorioihin. Saussuren lähtökohdiana on kielen hajanainen ja monimuotoinen luonne. Kieli on merkkijärjestelmä, joka ilmaisee käsitteitä samalla tavoin kuin kuuromykkien kirjoitus, symboliset riitit ja etikettisäännöt. (Tarasti 1990:11)

Kieli on kommunikaation pohja, joka ei aina ole puhutussa muodossa. Kuvat ovat yksi kielen muoto, jolla kommunikoida. Tällöin kuvia ja niiden käyttöä voidaan tarkastella lingvistisen semiotiikan näkökulmasta. Päiväkodin arjessa kuvakieli on hyvä tuki kommunikaatiolle, kun puheella tuotettu viesti ei aina saavuta kaikkia tai sen viestin muoto jää hajanaiseksi, esimerkiksi ympäristössä olevan metelin takia.

Kieli on perusluonteeltaan monimuotoista ja hajanaista, jonka hahmottaminen voi aluksi tuntua haasteelliselta. Epäjärjestys katoaa, kun kielestä eristetään kokonaan kielen sosiaalinen aines, kommunikaatiolle välttämätön, systematisoitu sopimusjoukko, eli kielisysteemi. Kielisysteemi on kollektiivinen sopimus, jota ei voi yksin luoda tai muuttaa, vaan yksilön tulee hyväksyä systeemi kokonaisuudessaan, jos haluaa kommunikoida ja ilmaista itseään. Kielisysteemin vastakohta on puhunta, joka taas sisältää kielen yksilöllisen osan, ääntämisen, sääntöjen soveltamisen ja merkkien halutut yhdistelmät. (Tarasti 1990:11)

Tarastin (1990:11) mukaan kieli ja merkit vaikuttavat ihmiseen useilla eri tasoilla, kuten fysikaalisella, fysiologisella, psykologisella, yksilöllisellä ja sosiaalisella tasolla. Kuvaa tulkittaessa lapsi lukee kuvaa visuaalisesti ja huomio värit ja muodot. Lisäksi kuva vaikuttaa lapseen yksilöllisesti, millaisia reaktioita se lapsessa herättää ja mitä lapsi kuvasta päättelee. Opinnäytetyömme näkökulmasta kuva ohjaa lasta sosiaalisessa toimintaympäristössä, esimerkiksi päiväkotien päiväohjelma ja aamupiiri kuvasarjat. Kuvan avulla lapsi tietää mitä häneltä odotetaan ja mitä tulee seuraavaksi tapahtumaan. Kuva auttaa lasta toimimaan sosiaalisen ympäristön odottamalla tavalla.

Aikaisemmin mainitsemamme puhunta näkyy päiväkotien arjessa, kun kuvien ja merkkien käyttöä sovelletaan kunkin ryhmän yksilöllisiä tarpeita huomioiden. Päiväkodit käyttävät kuvia tarpeen mukaan tilanteissa, joissa ne tukevat toimintaa parhaiten, kuitenkin yhteisten sääntöjen eli kielisysteemin rajoissa. Ohjaajat muokkaavat toimintaympäristöä ja liittävät kuvat siihen ryhmälle sopivimmassa muodossa ja järjestyksessä.

Ihmisen ei tarvitse tiedostaa sääntöjä, joiden mukaan toimii, vaan toiminta on usein automaattista, niin arjessa kuin myös kielessä. Jokainen sana saa merkityksensä siitä, mikä sitä edeltää ja mikä sitä seuraa. Tästä näkökulmasta voidaan myös tarkastella

kuvasarjojen toimivuutta. Merkin (opinnäytetyössämme kuvan) sisältö on ilmaisun takana ja se ei tule esiin kuin vasta toiminnan kautta. (Tarasti 1990:12,13,17.) Kuvien todellinen merkitys ei tule esiin, jos lapset eivät toimi kuvien ohjaamalla tavalla.

4 Aktiivinen oppiminen

Aktiivinen oppiminen liittyy vahvasti opinnäytetyöhömmme, sillä Reijola-Munkkiniemi alueen päiväkotien henkilökuntaa on osallistunut aktiivisen oppimisen koulutuksiin ja teoria määrittää toimintaa kaikissa yksiköissä. Aktiivinen oppiminen näkyy päiväkotien toiminnassa muun muassa tilajärjestelyiden ja pienryhmätoiminnan muodossa. Työntekijät tarkastelevat omaa työskentelyään aktiivisen oppimisen näkökulmasta. Seuraavassa kerromme mihin aktiivinen oppiminen perustuu, mitä se käytännössä tarkoittaa ja miten se näkyy päiväkodeissa, joissa vierailimme.

Aktiivinen oppiminen korostaa asioita, jotka ovat tulleet meille tutuksi opiskelumme aikana, kuten osallisuus, voimaantuminen, itseapuun auttaminen ja yksilöllisyyden huomioiminen. High/Scope Cognitively Oriented Preschool Curriculum on kognitiivisesti suuntautuva esiopetusohjelma, jonka tarkoitus on muodostaa kehityksen kannalta tarkoituksen mukainen kasvatuksellinen kehys lapsille, jotka ovat Piaget'n mukaan esioperationaalisessa kehitysvaiheessa. Keskeisenä elementtinä opetusohjelmassa on aktiivinen oppiminen. (HighScope GB)

High/Scope ohjelma kehitettiin Yhdysvalloissa 1960-luvulla. Piaget'n kehitysteoriaan nojaten voitiin systemaattisesti painottaa pienten lasten kohdalla kognitiivisen kehityksen merkitystä perinteisesti huomioidun sosiaalisen ja emotionaalisen kehityksen rinnalla. (HighScope GB) Aktiivinen oppiminen perustuu High/Scope-opetusohjelmaan, jonka lähtökohtana on ajatus siitä, että lapsi oppii parhaiten, kun toiminnassa otetaan huomioon lapsen omat kiinnostuksen kohteet, sekä ikä- ja kehitystaso. Oppimista tukee lapsen oma osallistuminen toimintansa suunnitteluun ja hänen mahdollisuutensa vaikuttaa asioihin. Oppimista ja kehittymistä tuetaan oppimisympäristön, päiväjärjestyksen, aikuinen - lapsi vuorovaikutuksen, avainkokemusten ja lasten toiminnan havainnoinnin avulla. (Helli 2009)

Aktiivisen oppimisen näkökulmasta tarkasteltuna oppimisympäristö koostuu eri toiminta-alueista. Alueita ovat kotialue, rakentelualue, hiljainen alue ja taide- ja askartelualue. Lasta tuetaan toimimaan mahdollisimman itsenäisesti asettamalla materiaalit ja välineet matalille hyllyille, joissa niiden paikat on merkitty kuvin ja sanoin. (Helli 2009)

Aktiivisessa oppimisympäristössä lapsen päivä on jaettu suunnitteluun, toimintaan ja palautteeseen. Suunnittelu aloittaa päivän. Lapset suunnittelevat yhdessä pienryhmissä päivän kulkua, aikuinen tukee tätä tarpeen mukaan. Toimintavaiheen suoritettuaan lapset kertovat ryhmissä mitä ovat tehneet ja esittelevät tekemiään töitä muille ryhmän lapsille. Tarkastelunaikana tuodaan myös esiin vaihtoehtoisia ratkaisuja kohdattuihin ongelmiin. (Helli 2009)

Jokaiseen päivään sisältyy aikuisen suunnittelemat pienryhmätuokiot. Tuokioiden aikana voidaan tutustua uusiin materiaaleihin tai välineisiin, sekä tarkastella erilaisia tapahtumia tai luonnonilmiöitä. Pienryhmätuokiot voivat tapahtua myös päiväkodin ulkopuolella retkinä tai osana toimintapäivää. Pienryhmätuokioiden lisäksi päivittäin on koko ryhmän piirituokioita. Piirituokioissa voidaan leikkiä ja laulaa yhdessä tai kuunnella satuja. Piirituokioiden aikana juhlistetaan myös syntymäpäiviä. (Helli 2009)

Vuorovaikutuksen merkitys ja sen korostaminen on aktiivisen oppimisen kannalta tärkeää. Aktiivisen oppimisen ympäristössä vuorovaikutus aikuisen ja lapsen välillä rakentuu yksilöllisesti, lähtökohtana kunkin lapsen yksilölliset tarpeet. Keskustelujen ja kysymysten avulla aikuinen auttaa lasta etsimään ja löytämään vastauksia erilaisiin ongelmiin. (Helli 2009)

4.1 Aktiivisen oppimisen taustateoriat

Lapsen aktiivisen ja omasta aloitteesta lähtevän oppimisen merkitys ei suinkaan ole tämän päivän oivallus. Pikkulapsipedagogiikan pioneerit, kuten Friedrich, Fröbel, Maria Montessori, sekä Jean Piaget painottivat lapsen omasta aloitteesta lähtevää toimintaa

perustana lapsen yksilölliselle, motivoituneelle ja tarkoituksenmukaisesti lapsen kokonaiskehitykseen liittyvälle oppimiselle. (Hohmann, Banet, Weikart 1993:3)

Piaget'n vaikutus näkyy aktiivisessa oppimisessa ajatuksena, että todellista oppimista tapahtuu vain omakohtaisen kokemuksen avulla. Kognitiiviset tiedolliset ristiriidat, hämmennys ja ongelmat ovat välttämättömiä yksilön oppimiselle. Piaget'n ajatuksille rakentuu aktiivisen oppimisen rakenne, oppimisympäristö, materiaalit, päiväjärjestys ja avainkokemukset. (Kettunen 2006)

Ajatus oppimisesta ja sen tapahtumisesta vuorovaikutuksessa ympäristön ja ihmisen kanssa tulee aktiiviseen oppimiseen Vygotskylta. Vygotsky tuo esiin, että oppiminen edellyttää kypsymistä lähikehityksen vyöhykkeellä. Alussa lapsen kyvyt, osaaminen ja taidot kehittyvät aikuisen tai taitavamman kaverin kanssa tapahtuvassa yhteistyössä. Tämän jälkeen taidot sisäistyvät osaksi lapsen omaa psykologista maailmaa. Lähikehitysalue on juuri se dynaaminen alue, jossa taitojen siirto jaetusta vuorovaikutuksesta lapsen omaksi osaamiseksi tapahtuu. Tehtävät, joista suoriutumiseen lapsi tarvitsee muiden tukea, sysäävät eteenpäin kehittyviä henkisiä toimintoja paremmin, kuin tehtävät, joista lapsi suoriutuu itsenäisesti. (Kettunen 2006)

Aktiivinen oppiminen perustuu viiteen pääkohtaan, joiden mukaan toimitaan. Ensimmäisenä periaatteena on valinta, eli lapsi saa valita sen mitä tekee. Lapsen tehdessä omat valintansa, hänen toimintansa rakentuu henkilökohtaisten mielenkiinnonkohteiden ja pyrkimysten mukaan. Lapset saavat valita työskentelyn lisäksi materiaalit, joita käyttävät ja sen miten he niitä käyttävät. (Kettunen 2006) Vieraillemissamme päiväkohteissa näimme miten valinnan mahdollisuus annettiin käytännössä lapsille. Käytössä oli muun muassa leikinvalintatauluja, joiden avulla lapset pystyivät itse valitsemaan leikin ja halutessaan myös vaihtamaan leikkiä.

Kaksi periaatetta aktiivisessa oppimisessa koskevat materiaaleja ja niiden käyttöä. Toinena periaatteena ovat oppimisympäristön materiaalit. Lasten ympäristössä tulee olla runsaasti sopivia materiaaleja, joita lapsen on mahdollisuus käyttää eri tavoin. Materiaalien tulee olla vaihtelevia ja niiden käyttöön tulee olla tarpeeksi tilaa ja aikaa. Kolmantena periaatteena on materiaalien käyttö ja aikuisen rooli rohkaista lasta käyttämään materiaaleja vapaasti. Aikuisen tehtävänä on tukea lapsia tutkimaan materiaaleja

ja ympäristöään kaikilla aisteillaan. Tavoitteena on, että lapset löytävät ominaisuuksia ja suhteita oman kokemuksensa kautta. Lapsia tuetaan materiaalien käytössä, niiden siirtämisessä ja yhdistelemisessä. Luovaa ajattelua tuetaan ja ideoiden annetaan elää. Aikuinen huolehtii, että lapsi käyttää ikäänsä sopivia välineitä ja materiaaleja, jolloin onnistumisen kokemuksia syntyy. Työskentely ei ole jäykkää, vaan lapsilla on lupa liikkua pois työnsä äärestä. (Kettunen 2006) Vierailuillamme näimme, että tavarat ja materiaalit ovat helposti saatavilla ja eri välineet oli selkeästi merkitty eri tavoin, niin sanoin kuin myös kuvin.

Aktiivisen oppimisen oppimisympäristö vaatii työntekijältä sosiaalipedagogisesti ajateltuna ilmaisullista pätevyyttä. "Toimintapätevyyden esteettistä ja emotionaalista ulottuvuutta edustaa ilmaisullinen pätevyys. Ilmaisullinen pätevyys on kykyä asettua toisen asemaan erilaisilla ilmaisun muodoilla, sekä työntekijän herkkyyttä asiakkaan yksilölliselle elämisen ympäristölle." (Ranne, Sankari, Rouhiainen-Valo, Ruusunen 2005:46) Voidaankin ajatella, että nykypäivänä aikuisen rooli päiväkodissa on muodostunut, kun on asetettu lapsen asemaan ja mietitty miten lapsi kokee oman ympäristönsä ja miten sitä voitaisiin tukea vahvemmin. Vinkkivihon avulla on tarkoitus antaa vaihtoehtoisia vuorovaikutuksen ja itseilmaisun keinoja lapsille, sekä helpottaa heidän kykyään hahmottaa ympäristöään. Vihon kuvien ja kuvasarjojen avulla aikuinen voi mahdollistaa edellä mainitut lapselle.

Neljäs periaate koskee lasten puhetta. Aktiivisessa oppimisessa on tärkeää, että lapsi itse kuvailee mitä hän on tekemässä. Tarkoituksena on, että lapsi itse puhuu kokemuksestaan, sekä siitä mitä on tekemässä omin sanoin. (Kettunen 2006) Kuvat voivat helpottaa lasta hahmottamaan omaa toimintaansa ja jäsentämään ajatuksiaan.

Viides ja viimeinen periaate on aikuisen tuki lapselle. Aikuisen tulee tunnistaa ja rohkaista lasten pyrkimyksiä, arvioita, ongelmanratkaisuja, sekä luovuutta. Aktiivisessa oppimisessa aikuinen on lapsen kumppani, joka pyrkii löytämään lapsen pyrkimyksiä, sekä kuuntelee ja rohkaisee lapsen omaa ajattelua. Aikuinen tukee ja rohkaisee lasta tekemään päätöksiä ja asioita itsenäisesti. (Kettunen 2006)

Kuvat toimivat aikuisten työvälineinä, joilla he voivat tukea lasta. Aikaisemmin esille tuomamme leikinvalintataulu on yksi näistä työkaluista, joilla aikuinen auttaa lasta tekemään päätöksiä ja rohkaisee tätä omaan ajatteluun. Leikinvalintatauluissa on vain määrätty määrä leikkejä ja leikeissä tilaa vain tietyille määrälle lapsia. Tällä tavoin annetaan lapsille rajattu määrä vaihtoehtoja, joista valita, mikä helpottaa päätöksentekoa. Työntekijät toivat myös esille, että lapsille on erittäin mieluisaa saada laittaa oma henkilökohtainen merkkinsä valitsemansa leikin kohdalle.

Kuvat leikeistä tukevat lasta tämän tehdessä valintaa, lapsen on helpompi hahmottaa mitä haluaa ja tulee tekemään. Myös viikkoaikataulut ja päiväjärjestykset, jotka ovat esillä päiväkodeissa, tukevat lasten toimintaa, sillä ne auttavat lasta jäsentämään päivän ja viikon kulkua. Lapsi kykenee ennakoimaan mitä seuraavaksi tulee tapahtumaan ja mitä seuraavana päivänä on ohjelmassa.

4.2 Oppimisympäristön periaatteet aktiivisessa oppimisessa

Oppimisympäristö on tärkeä osa aktiivista oppimista. Päiväjärjestys ja toiminta saavat tukea toimivasta ja selkeästä oppimisympäristöstä. Ympäristö on tärkeä osa myös oppinnäytetyötämme, sillä kuvat tulevat esille päiväkotien tiloihin jäsentämään oppimisympäristöä.

Oppimisympäristössä tärkeää ovat selkeät toiminta-alueet. Alueita on niin pienryhmille kuin myös tila, jossa koko ryhmä voi kokoontua. Ympäristössä on paikka, jonne voidaan laittaa lasten töitä esille sen sijaan, että niitä laitettaisiin suoraan laatikkoon. Aikuisilla on omatila, jossa aikuiset voivat säilyttää omia papereitaan ja tavaroitaan. (Kettunen 2006)

Luovuus on tarpeen, kun päiväkoteja muokataan aktiivisen oppimisen periaatteiden mukaisesti. Reijola-Munkkiniemi alueen päiväkodit eroavat toisistaan iältään, kooltaan ja arkkitehtuuriltaan suuresti. Päiväkotien lapsimäärät on myös pitänyt ottaa huomioon oppimisympäristöä muokattaessa. Vierailukohteissamme näimmekin useita eri tapoja toteuttaa aktiivisen oppimisen periaatteiden mukaista oppimisympäristöä. Tilanjaon periaatetta oli pystytty toteuttamaan myös päiväkodeissa, joissa ryhmän toimintatila on ollut todella pieni.

Tilat, tavarat ja alueet ovat merkittyjä. Merkinnässä on hyvä käyttää monipuolisia keinoja kuten valokuvia, oikeita esineitä, jälkiä, lasten piirustuksia, sanoja ja niin edelleen. (Kettunen 2006) Päiväkodeissa näimmekin kuinka merkintä oli toteutettu kullekin ryhmälle parhaalla tavalla. Osalla oli käytössä tekstiä ja värejä, toisessa ryhmässä taas kaikki kuvat olivat lasten itse tekemiä, kun taas kolmannessa kuvat olivat valokuvia ja piirrettyjä kuvia. Yleistä oli kuitenkin myös se, että ympäristön kuvitukseen ja merkkäamiseen käytettiin yhdenkin ryhmän sisällä monia eri tapoja samanaikaisesti, kuten kuvia, valokuvia sekä tekstiä.

4.2.1 Hyvän oppimisympäristön suunnittelun periaatteet

Tila tulee jakaa rajattuihin toiminta-alueisiin. Rakentelualue on hyvä sijoittaa lähelle kotialuetta ja taidealue taas lähelle vesipistettä. Alueet tulee nimetä niin, että lapset ymmärtävät nimet. Science niminen alue ei sano lapsille mitään, joten se on hyvä nimetä uudestaan esimerkiksi yhdessä lasten kanssa. Alueiden välillä on hyvä olla selkeät rajat. Rajat auttavat lapsia hahmottamaan tilaa, jossa toimivat. Lapsi oppii valintansa mahdollisuudet ja tilojen pysyvyys auttaa lasta tekemään järkeviä ja merkityksellisiä päätöksiä suunnittelun aikana. Tilojen rajoina toimivat hyvin hyllyt, penkit, pöydät, viivat lattiassa, tyynyt ja laatikot. (Kettunen 2006)

Tilojen rajaus näkyi seuraavasti yhdessä vierailupaikassamme. Aamupiiri kokoontui pyöreällä matolla, jonka vetäjän takana oli hylly, jonka takaseinään koottiin kuvia tulevasta päivästä ja keskustelunaiheista. Lapset olivat hyvin omatoimisia ja osasivat ottaa oman paikkansa matolta. Tilanjakajina toimivat erilaiset matalat hyllyköt, joissa leluja säilytettiin, sekä matot ja teipit lattiassa. Rooli- ja kotileikeillä oli oma erillinen syvennyksensä ja askartelualue oli sijoitettu ruokailutilaan lähellä vesipistettä. Loput leikeistä oli sijoitettu saliin, jossa myös ryhmätuokit pidettiin. Toiminnallisille leikeille oli varattu enemmän tilaa, kun esimerkiksi legoilla rakentelulle, joka tapahtuu vain yhdessä paikassa.

Aluejakoa suunnitellessa tulee ottaa huomioon, että tilanjako tukee monipuolisia leikkejä. Lapset tarvitsevat erilaisia tiloja ja materiaaleja leikkiensä tueksi. Lapsilla tulee olla mahdollisuus roolileikkiin, esittävään leikkiin, rakenteluun, tutkivaan leikkiin, liikunta-

leikkiin ja leikkimiseen yksin, parin tai ryhmän kanssa. Alueita on hyvä muokata ja uudistaa. Materiaaleja voidaan lisätä tai poistaa esimerkiksi vuodenaikojen mukaan. Muutosten tulee perustua lasten havainnointiin, ja muutoksista tulee keskustella yhdessä lasten kanssa. Keskustelua on hyvä käydä jo tehdyistä muutoksista, kuin myös muutostarpeista. (Kettunen 2006)

Eräässä vierailukohteessamme keskustelimme siitä, miten tiloja muokataan ja miten aktiivisen oppimisen periaatteet tähän vaikuttavat. Tilaratkaisuista ja toiminnasta keskustellaan yleensä puolivuositain, jolloin kerätään yhteen asioita, jotka ovat toimineet ja asioista, jotka eivät palvele ryhmän toimintaa. Hyväksi havaitut asiat säilytetään, kun taas muita pyritään poistamaan tai muokkaamaan ryhmän tarpeiden mukaan.

Materiaalien valinnassa tulee ottaa lapset huomioon. Ohjaajan valintojen tulee perustua lasten havainnointiin. Mistä lapset ovat kiinnostuneita, mistä lapset puhuvat keskenään, sekä mitkä materiaalit ovat erityisen suosittuja. Kun uusia materiaaleja otetaan käyttöön, ne on hyvä esitellä pienryhmätuokiolla ja samalla testata materiaalien kiinnostavuutta. Uusien materiaalien sijoittamisesta oppimisympäristöön on hyvä ideoida yhdessä lasten kanssa, kuunnella lasten mielipiteitä siitä mihin materiaalit sijoitetaan ja miten ne tulisi merkitä. Materiaalien tulee olla lasten kehitykselle sopivia, sekä monikäyttöisiä. Uudet materiaalit tuovat uusia ideoita ja auttavat lasta kehittämään leikkiä pidemmälle. (Kettunen 2006)

Kaikissa vierailuissamme päiväkodeissa kerrottiin, että tavaroista vain tietty osa oli esillä. Aikuiset kuuntelevat lapsia, sitä mistä he puhuvat ja ovat juuri sillä hetkellä kiinnostuneita. Yhdessä lasten kanssa pohditaan sitä mitä leluja poistetaan ja mitä tuodaan tilalle.

Uusien materiaalien käyttöönotossa tulee ottaa huomioon materiaalien turvallisuus ja puhtaus, sekä se miten materiaalit säilyvät parhaiten. Materiaalien sijoittamisen kannalta on tärkeää, että lapset kykenevät helposti itse ottamaan tarvitsemansa tavarat. Matalat avohyllyt ja lattialle sijoitettavat laatikot ovat toimivia ratkaisuja. Säilytysrasioiden on hyvä olla läpinäkyviä tai avoimia. Materiaalit on hyvä sijoittaa niin, että samantyyppiset materiaalit ovat lähekkäin. Säilytyspaikkojen tulee olla pysyviä ja selkeästi merkittyjä. (Kettunen 2006)

Vierailuillamme näimme kuinka lähes kaikissa ryhmissä tavarat oli sijoitettu lasten korkeudelle juuri avohyllyihin, laatikoihin tai läpinäkyviin säilytysrasioihin. Lelut ja muut tarvikkeet oli myös selkeästi merkitty joko valokuvain tai piirretyin kuvain. Ainoastaan esineet, joita käytetään yhdessä aikuisten kanssa, kuten vaikeammat pelit, lorupussit ja muut vastaavat tavarat oli sijoitettu korkeammille paikoille.

4.3 3-5-vuotiaiden päiväjärjestyksen osatekijät

Aktiivisen oppimisen opetussuunnitelmaa toteutetaan monissa erilaisissa päivähoiton muodoissa. Yhteistä kaikille ovat samat päiväjärjestyksen osatekijät. Päiväjärjestystä voidaan rakentaa monella eri tavalla. Suunnittelu-toiminta- palaute on päivän pisin hetki 1 h 15 min – 1 h 40 min välillä. (Kettunen 2006)

Suunnittelu kestää noin 10- 15 minuuttia. Suunnitteluhetken aikana lapset ilmaisevat mitä haluavat tehdä toimintahetken aikana. Suunnittelun tarkoituksena on keskittyä siihen mitä lapset suunnittelevat tekevänsä ensimmäiseksi. Aikuisen rooli on ymmärtää jokaisen lapsen suunnitelmaa ja tukea lasta suunnitelman toteuttamisessa. Suunnitelmien määrä on sidottu lasten päivän pituuteen. Lapsen ollessa koko päivän hoidossa, voi hän tehdä useampia suunnitelmia esimerkiksi aamuksi, ulkoilun ajaksi ja illaksi. (Kettunen 2006)

Suunnittelussa tulee huomioida lapsen ikä ja kehitystaso. Alle viisivuotiaalta ei tule odottaa samaa kykyä pohtia tekemisiään kuin esikoululaiselta. Käytännössä pienten suunnitteluhetket sisältävät päätöksenteon siitä mitä leikkii ja leikin merkintä leikinvalintataululle.

Toimintahetki kestää 45-60 minuuttia ja sen aikana lapset toteuttavat suunnitelmansa, millä tahansa alueella valitsemiaan materiaaleja käyttäen. Toimintahetken aikana on myös mahdollisuus vaihtaa toimintaa. Uudesta toiminnasta lapsi tekee suunnitelman aikuisen kanssa ja siirtyy sitten siihen. Pienimmille lapsille tyypillistä on tehdä useita asioita ja toimintoja yhden toimintahetken aikana. (Kettunen 2006)

Toiminnan aikana aikuinen havainnoi lapsia: kuinka lapset ovat vuorovaikutuksessa toisten kanssa, kuinka he ratkaisevat ongelmia ja kuinka lapset hankkivat tietoa asioista ja ilmiöistä. Havainnointi auttaa aikuista löytämään sopivat hetket milloin osallistua lasten toimintoihin, millä tavoilla rohkaista heidän ajatteluaan ja auttaa heitä laajentamaan leikkiään uusilla ideoilla, kysymyksillä ja materiaaleilla. Havainnoinnin tarkoituksena on auttaa aikuista tarjoamaan oikeanlaista ja sopivaa tukea lapsille ongelmanratkaisu ja konfliktitilanteissa. Fyysisesti aikuisten tulee olla lapsien kanssa samalla tasolla mahdollisimman paljon ja keskustella lasten kanssa siitä mitä he ovat tekemässä. (Kettunen 2006)

Työntekijät toivat esille, että aikuisen toiminnassa erityisen tärkeää on kyky olla tukena lasten leikeissä. Jos lasten leikki ei meinaa sujua, voi aikuinen olla mukana leikissä viemässä sitä eteenpäin. On oltava kuitenkin myös herkkyyttä nähdä milloin antaa lasten jatkaa leikkiä keskenään.

Siivoushetki kestää noin 10 minuuttia, riippuen toiminnasta ja materiaalien tuttuudesta. Siivous alkaa yhteisesti sovitusta merkistä. Siivouksen aikana luokkahuone tai muu tila järjestetään ja lapset palauttavat käyttämänsä materiaalit ja tavarat paikoilleen aikuisten tuella. Siivouksen aikana voidaan lasten kanssa käydä keskustelua välineistä, joita lapset ovat toimintahetken aikana käyttäneet. Välineistä keskusteleminen mahdollistaa lapselle monia oppimiskokemuksia, sekä avainkokemuksia: missä välineet ovat, miksi tietyt esineet on sijoitettu samaan paikkaan jne. (Kettunen 2006) Siivoushetket olivat tuttuja myös päiväkodeissa, joissa vierailimme. Eräässä päiväkodissa korostettiin erikseen sitä, kuinka tärkeää on, että lapset opettelevat ja oppivat itse siivoamaan jälkensä. Päiväkodeissa merkinä siivoushetken alkamisesta on käytetty esimerkiksi siivouskelloa, jota soitetään siivouksen aloittamisen merkiksi. Käytäntönä on ollut myös, että joku lapsi kiertää kuuluttamassa siivoushetken alkamisesta. Eräässä ryhmässä lapsia muistutettiin siivoushetkestä jo etukäteen, kerrottiin että leikkiaika on melkein lopussa ja siivoushetki alkamassa. Käytössä olivat nk. liikennemerkkilaput (vihreä, keltainen ja punainen lappu). Keltainen lappu viestitti lapsille, että leikkiaika on pian lopussa, jolloin he pystyivät varautumaan siihen.

Palautehetki kokoaa kaiken yhteen. Palautehetkessä voidaan käyttää samoja keinoja, kuin suunnitteluhetkessäkin. Kaikki lapset osallistuvat palautteen antoon, mutta kaikki-

en ei ole pakko antaa itse verbaalista palautetta. Tärkeää on sitoa jokainen lapsi osaksi palautetta. Yksilöllistä palautetta voidaan antaa jo toiminta- tai siivoushetken aikana. Palautetta voidaan antaa myös myöhemmin, esimerkiksi välipalalla. Tärkeää on, että suunnitelman jälkeen tulee aina palaute. Palautteen on tarkoitus vahvistaa oppimiskokemuksia, opitut asiat ja ilmiöt liitetään aiemmin opittuun. Palautehetkiä pidettäessä tulee kuitenkin varoa, ettei tilanteesta tule opetustuokiota. (Kettunen 2006)

Päivän aikana on myös muuta toimintaa. Piirituokio on 15-20 minuuttia kestävä koko ryhmän toimintatuokio. Piirituokiassa lapsilla on mahdollisuus vaihtaa ideoita ja oppia muilta. Piirituokion toimintaa voivat olla pelit, lorut, runot tai laulut. Päivään kuuluu myös pienryhmätuokio, joka kestää 15 minuutista puoleen tuntiin. Pienryhmätuokiassa 6-10 lasta kokoontuu aikuisen etukäteen suunnittelemaan tuokioon. Tuokio pohjautuu aikuisten lapsista tekemiin havaintoihin ja avainkokemuksiin. (Kettunen 2006)

Piirituokion voi yhdistää esimerkiksi päiväkotien aamupiireihin. Pääsimme päiväkotivierailujemme aikana osallistumaan yhden ryhmän päiväpiiriin, mutta kuulimme muidenkin päiväkotien aamu- ja päiväpiireistä vierailuidemme aikana. Yleistä näissäkin olivat juuri laulut ja runot. Piirissä käsiteltiin yleensä myös päivän tai viikon tapahtumia, sekä pohdittiin viikonpäivää ja päivän säätä.

Päivän aikana lapset myös ulkoilevat, ruokailevat ja lepäävät. Kaikkien toimintojen välissä on siirtymätilanne. Kaikki päivän tilanteet antavat lapsille mahdollisuuden avainkokemuksiin ja oppimiseen. Aikuisilla on päivän aikana myös oma hetkensä toiminnan suunnitteluun, jonka kesto on parikymmentä minuuttia. Aikuisten omalla hetkellä aikuiset jakavat havaintojaan ja huomioitaan lapsista, sekä tekevät päätöksiä koskien tulevaa toimintaa. (Kettunen 2006)

4.3.1 Päiväjärjestyksen merkitys

Päiväjärjestyksen tarkoituksena on luoda pysyvien tapahtumien aikataulu, johon lapset voivat luottaa. Päiväjärjestys luo päivän rakenteen, joka ohjaa kuinka lapset alueita käyttävät, sekä millaisessa vuorovaikutuksessa he ovat muiden kanssa eri tilanteissa. Mielenkiinnon kohteittensa parissa työskennellessään lapsella on tarpeeksi aikaa. Päivän eri tilanteissa lapsella on mahdollisuus tehdä valintoja ja päätöksiä, sekä ratkaista

itsensä kokoisia ongelmia. Aikuista päiväjärjestys auttaa järjestämään aikansa lasten kanssa siten, että se tuottaa aktiivisia ja haastavia oppimiskokemuksia. Päiväjärjestys luo aktiiviselle oppimiselle sen toiminnallisen viitekehyksen samalla tavoin, kuin alueja-ko ja materiaalit luovat fyysisen viitekehyksen. (Kettunen 2001)

Pysyvä päiväjärjestys luo lasten toiminnan sosiaalisen viitekehyksen. Syntyy yhteisö kehittyville vuorovaikutussuhteille, jossa aikuiset ja lapset jakavat sosiaalisten vuorovaikutussuhteiden kontrolloinnin yhteisten toimintatapojen ja odotusten kautta. Järjestys luodaan yhdessä kaikkien kanssa ja se vaikuttaa jokaiseen. Perustana päiväjärjestykselle on aikuisten päivittäinen suunnittelu ja heidän taitonsa vastata lasten toiveisiin ja ideoihin. (Kettunen 2001)

Päiväjärjestys luo lapsille psyykkisesti merkityksellisen ja turvallisen ympäristön, jossa tapahtumat rikkovat päivän hallittaviin jaksoihin. Lapsien tietäessä tulevat tapahtumat, he kokevat olevansa turvassa, sekä tilanteen tasalla. Päiväjärjestyksen avulla syntyy tasapaino rajojen ja vapauden välille, sekä odotuksia eri vaiheisiin liittyen. Yhteisöllisyys, joka syntyy päiväjärjestyksen avulla, auttaa lapsia kodista hoitoon siirtymisessä. (Kettunen 2001)

Päiväjärjestys tukee aktiivisen oppimisen opetussuunnitelman arvoja. Aikuisilla on mahdollisuus toteuttaa opetussuunnitelman arvoja ja opetuksellista filosofiaa. Aktiivisen oppimisen sisältö (materiaalit, lasten valinta, lasten puhe, aikuisten tuki) vaikuttavat päivän jokaiseen eri vaiheeseen. Päiväjärjestyksen rakentaminen ja siihen liittyvät erilaiset aktiivisen oppimisen ajanjaksot antavat lapsille mahdollisuuden vuorovaikutussuhteisiin ja kokemuksiin. (Kettunen 2001)

4.4 3- ja 5-vuotiaiden aktiivisen oppimisen opetussuunnitelma

Pääsimme työskentelyprosessimme aikana tutustumaan aktiivisen oppimisen koulutus-kansioon, joka piti sisällään myös opetussuunnitelman 3-5-vuotiaille lapsille. Suunnitelmaan oli koottu lyhyesti aktiivisen oppimisen ja sen neljän pääkohdan periaatteet. Opetussuunnitelma on mukana siitä syystä, että vinkkivihkomme on suunnattu ensisijaisesti juuri 3-5-vuotiaiden lasten kanssa työskenteleville.

Aktiivinen oppiminen määriteltiin kuudella elementillä, joita olivat houkuttelevat materiaalit, mahdollisuus käyttää, lasten valinnat, lasten puhe, aikuisten tuki ja avainkokemukset. Neljäksi aktiivisen oppimisen pääkohdaksi oli nostettu arviointi, aikuinen-lapsi vuorovaikutus, päiväjärjestys ja fyysinen oppimisympäristö. Osaa edellä mainituista käsitelimmekin jo oppimisympäristöä ja päiväjärjestystä käsittelevissä luvuissa. Arvioinnissa esille nostettiin kuitenkin vielä tärkeänä seikkana työntekijöiden yhteistyö lasten vanhempien kanssa. Toiminnan arvioinnin lisäksi tärkeää on myös lasten kehityksen arviointi. (Kettunen 2006)

5 Opinnäytetyön kehitystehtävä, näkökulma ja toteutus

Opinnäytetyönämme toteutimme vinkkivihon kuvien käytöstä. Opinnäytetyömme tarkoituksena on helpottaa ja kehittää kuvien käyttöä päiväkodeissa, sekä yhtenäistää Reijola-Munkkiniemi alueen päiväkotien kuvien käyttöä. Ideana oli helpottaa uuden kuvaohjelman käyttöönottoa valmiiden kuvakokonaisuuksien avulla. Vinkkivihko perustuu alueella vaikuttavaan aktiivisen oppimisen teoriaan, jonka mukaan oppimisympäristö on päiväkodeissa rakennettu.

5.1 Kohderyhmä ja toimintaympäristö

Kuvaopas on ensisijaisesti tarkoitettu päivähoidon kasvatushenkilöstölle, jotka työskentelevät 3-5-vuotiaiden lasten ryhmissä. Oppaan kuvat ja tilanteet on sijoitettu päiväkotiympäristöön ja ne liittyvät tavallisiin arjen toimintoihin, kuten ruokailuun, toimintatuokioihin ja siirtymätilanteisiin. Tarkoitus kuitenkin on, että kuvaopasta voivat hyödyntää myös nuorempien, vanhempien ja erityisryhmien kasvatushenkilökunta omien tarpeidensa mukaisesti.

5.2 Keskeiset tutkimusmenetelmät ja prosessin kuvaus

Vierailimme neljässä alueen päiväkodissa. Vierailujen aikana haastattelimme päivähoidon henkilökuntaa, tarkoituksena kuulla heidän näkökulmiaan kuvien käyttöön. Haastatteluiden tarkoituksena oli antaa ideoita ja herättää ajatuksia opinnäytetyötämme

koskien. Kävimme läpi kaikki haastattelumateriaalit työstäessämme vinkkivihkoa ja hyödynsimme niistä nousseita ideoita kuvien valinnassa.

Päiväkotivierailujen tarkoituksena oli tutustua ympäristöön ja käydä avoimia keskusteluja työntekijöiden kanssa. Haastatteluja jäsensivät muutamat aiheeseen liittyvät kysymykset. Niiden tarkoituksena oli jäsentää keskustelua ja nostaa esille aiheet, jotka olivat merkityksellisiä opinnäytetyömme kannalta. Kysymykset olivat ” Miten aktiivisen oppimisen periaatteet näkyvät päiväkodissanne?”, ”Mitä aktiivisen oppimisen osa-alueita painotatte omassa työskentelyssänne?”, ”Miten kuvia käytetään päiväkodissanne tällä hetkellä?”, ” Miten itse käytät kuvia arjen tukena?”, ” Mitä etuja ja haasteita kuvien käyttöön liittyy lasten kanssa työskenneltäessä?”, ”Millä osa-alueilla kuvien käyttöä tulisi mielestänne vahvistaa ja miksi?” sekä ”Minkälaisia toiveita tai odotuksia tulevaan oppaaseen kohdistuu?”

Päiväkotivierailujemme keskustelutilanteet olivat vapaamuotoisia, mutta kysymyksiä tehdessämme ja keskusteluihin valmistautuessamme käytimme pohjana teemahaastattelun teoriaa. Teemahaastattelussa aiheet kohdentuvat tiettyihin teemoihin, joista keskustellaan. Siitä puhutaan puolistrukturoituna menetelmänä sen vuoksi, koska se on lähempänä strukturoimatonta, kuin strukturoitua haastattelua. Sen aihepiirit ovat kaikille haastateltaville samat, vaikka kysymysten tarkka muoto ja järjestys vaihtelevatkin. Kun haastattelu etenee tiettyjen keskeisten teemojen varassa, saavat haastateltavat paremmin äänensä kuuluviin ja heidän asioille antamat merkitykset tulevat keskeisiksi. (Hirsjärvi ja Hurme 2000: 48)

Alunperin suunnitelmanamme oli nauhoittaa haastattelut ja litteroida ne opinnäytetyömme pohjaksi jättäen pois päiväkotien ja haastateltavien tunnistetiedot. Useat haastattelut suoritettiin kuitenkin ryhmätiloissa, joissa lapset olivat haastattelun aikana läsnä. Tämä ei mahdollistanut nauhoitusta ja tästä johtuen jätimme nauhoituksen pois kaikista haastatteluista.

5.3 Vierailukäynnit päiväkodeissa

Otimme yhteyttä kaikkiin seitsemään päiväkotiin, joista olimme yhteyshenkilöidemme kanssa sopineet. Päiväkodeista neljään saimme sovittua vierailukäynnit. Päiväkodit va-

likoitiin alueen päiväkodeista sillä perusteella, että näkisimme erikokoisia ja erilaisia päivähoitoyksiköitä.

Teimme siis neljä vierailua, joiden aikana haastattelimme viittä lastentarhanopettajaa ja neljää lastenhoitajaa. Haastattelujen lisäksi tutustuimme mahdollisuuksien mukaan päivähoitoyksiköiden ruokailu-, leikki- ja eteistiloihin. Tiloihin tutustumisen yhteydessä teimme muistiinpanoja tilojen kuvien käytöstä, kuinka paljon ja millaisissa paikoissa kuvia oli esillä.

Haastattelutilanteissa pyysimme opettajia ja hoitajia kertomaan kysymysten pohjalta vapaamuotoisesti mielipiteitään ja näkökulmiaan kuvien käytöstä. Kaikissa vierailupaikoissamme nousi selvästi esille kolme tilannetta/tapaa, joissa kuvat ovat kaikilla aktiivisesti käytössä. Näitä olivat päiväjärjestys, viikko-ohjelma, sekä leikinvalintataulu.

Päiväjärjestyksestä käy ilmi päiväkotipäivän rytmi kuvin, jolloin lasten on helpompi seurata mitä seuraavaksi tapahtuu. Päiväjärjestykseen kuuluu yleensä aamiainen, leikki, aamupiiri, ulkoilu, lounas, päiväunet, välipala, leikki ja ulkoilu. Päiväjärjestyksissä on pieniä yksikkökohtaisia eroja, mutta perusasiat olivat kaikissa vierailukohteissamme samat. Viikkojärjestykseen merkataan yleisemmin päiväkohtaiset tapahtumat, kuten jumppa, lelu päivä, laulutuokiot ja muut viikoittain toistuvat toimintahetket. Viikkojärjestykseen merkataan usein myös erityistapahtumat, kuten retket ja syntymäpäivät, kun siihen on tarvetta.

Leikinvalintataulut koostuivat kaikilla valokuvista, jotka oli otettu päiväkodin tiloissa oikeista leikkitilanteista tai päiväkodin leluista. Leikkitauluista käy ilmi eri leikit ja se kuinka monta lasta kuhunkin leikkiin kerrallaan mahtuu. Leikinvalintataulut olivat useimmilla käytössä ainakin aamuun sijoittuvan leikkihetken aikana. Jokaisessa leikissä on sovittu määrä paikkoja ja lapset saavat omilla toiveillaan vaikuttaa leikkiensä valintaan. Leikinvalintataulut kannustavat myös pitkäjänteisempään leikkiin, koska tarkoituksena on, että lapsi pysyttelee valitsemassaan leikissä.

5.3.1 Ajatuksia toimintaympäristöstä

Vierailukäyntimme päiväkoteihin ajoittuivat eri kellonajoille, mikä vaikutti mahdollisuuksiimme tutustua päiväkotien tiloihin. Aamupäivän ulkoiluaikaan toteutuneet käynnit mahdollistivat tutustumisen lähes kaikkiin päiväkodin tiloihin. Päiväuniaikaan toteuttamamme käynnit pitivät sisällään haastattelun lisäksi kuitenkin vain pienen kurkistuksen vapaana oleviin tiloihin.

Havaintojemme perusteella kaikissa päiväkodeissa, joissa vierailimme, oli kuvia käytössä kohtalaisen paljon. Kuvia oli ripustettu seinille kuvamaan esimerkiksi päiväjärjestystä, viikko-ohjelmaa, ulos puettavia vaatteita ja pukemisjärjestystä. Hyllyissä ja laatiakoissa oli lelujen ja pelien kuvat kuvaamassa niiden paikkoja, mutta myös kertomassa mitä mistäkin löytyy. Kuvat helpottavat lapsia myös siivoustilanteissa, jolloin kuvat muistuttavat siitä mihin mikäkin tavara kuuluu.

5.3.2 Työntekijöiden näkökulmia kuvien käytöstä

Haastatteluissa lastentarhanopettajat ja lastenhoitajat kertoivat omia näkökulmiaan ja päiväkotien käytäntöjä kuvien käyttöön liittyen. Olimme erityisen kiinnostuneita hyödyistä ja haasteista, joita työntekijät kuvien käyttöön liittävät. Ilman kasvatushenkilöstön esille tuomia ajatuksia emme pystyisi kokoamaan vinkkivihkoa, joka parhaiten tukisi arjen toimintaa. Kasvatushenkilöstön esille tuomat näkökulmat ja oman työpaikkansa erityispiirteet mahdollistivat meille sen, että pystyimme lähestymään aihetta käytännönläheisemmin ja objektiivisemmin.

Kaikki haastateltavamme olivat sitä mieltä, että kuvia on jo tällä hetkellä paljon käytössä. Tärkeänä näkökulmana nähtiin se, että puhe ja kuva toimivat yhdessä. Toisinsanoin kuvat vahvistavat sanomaa ja helpottavat asioiden ymmärtämistä. Puhe ja kuva toimivat esimerkiksi uloslähdön ja pukeutumisen yhteydessä. Työntekijä voi kertoa lapsille sanallisesti, että nyt lähdetään ulos ja puetaan päälle ensin haalari ja kaulaliina. Kuvat voivat olla esillä eteistiloissa, joissa pukeudutaan ja työntekijä voi niistä osittaa päälle puettavat vaatteet vahvistaakseen ja selkeyttääkseen sanomaansa.

Kuvien käytön haasteista työntekijöillä oli monia näkökulmia. Monikulttuurisuus ja kuvien lukutaito mainittiin yhdeksi. Lapsia, jotka ovat maahanmuuttajia tai joilla on maahanmuuttajatausta, on päiväkodeissa entistä enemmän. Haastateltavat mainitsivat, että kuvia ymmärretään eri tavoin ja se voi tuottaa hankaluuksia päiväkodin arjessa. Siitä johtuen onkin tärkeää, että kuvien tarkoitus ja merkitys pyritään selventämään kaikille lapsille tilanteissa, joissa uusia kuvia otetaan käyttöön. Haasteeksi mainittiin myös se, että kuvat saattavat olla pelkona eikä niitä uskalleta ottaa käyttöön, jos tietoa ei ole tarpeeksi. Kuvat saattavat pahimmillaan joissain tilanteissa korvata puhetta, mitä ei missään nimessä saa tapahtua.

Haastateltavamme kertoivat myös omia toiveitaan siitä, mitä työstämäämme vinkkivihkoon tulisi laittaa. Tärkeäksi nähtiin, että kuvat jaetaan selkeästi aihealueittain, jolloin niitä on helpompi käyttää. Yhdessä paikassa toivottiin myös ideoita ja esimerkkejä siitä, mistä muualta kuvia voi löytää käyttöön, eli mitä, mistä ja miten, sekä esimerkkejä niiden käytöstä.

Yksittäisistä kuvista ja aihealueista toivottiin pukeutumiskuvia, mitä laittaa päälle erilaisina vuodenaikoina. Kuvat on helppo järjestää myös niin, että lapsille käy selväksi missä järjestyksessä vaatteet puetaan, esimerkiksi ensin villahaalari ja kaulaliina, sitten ulkoilupuku, hattu, kengät ja hanskat. Kuvia toivottiin myös askartelutilanteisiin ja ruokailutilanteisiin. Ruokailutilanteista eriteltiin vielä ruokailutilanteiden säännöt ja hyvät ruokailutavat, sekä se miten ruokapöytä katetaan.

5.4 Oppaan toteutus

Seuraavassa kerromme vinkkivihkomme työstämisestä ja toteutuksesta. Aluksi viitamme lyhyesti haastatteluihin ja omiin ideoihimme. Kerromme luomastamme kuvakäsikirjoituksesta, joka toimi pohjana vinkkiviholle. Käsittelemme erikseen myös vihoin osiot, kertoen niiden sisällöstä. Lopuksi pohdimme kuvaohjelman käyttöä, jolla suurin osa vihon kuvista ja kuvasarjoista luotiin.

Puheen käyttö on yleisin viestien ilmaisemisen ja vastaanottamisen muoto. Riippumatta ihmisestä, kaikki käyttävät puheen rinnalla ei-sanallista viestintää kuten ilmeitä, eleitä, toimintaa, sekä osoittamista. Kuvat ovat yksi osa jokapäiväistä viestintää. Jokainen

meistä vastaanottaa ja välittää kuvallisia viestejä päivittäin esimerkiksi liikennemerkkien ja opasteiden kautta. (Opas: Kuvat kommunikoinnissa 2009) Kuvia voidaan käyttää eri tarkoituksiin. Ne voivat olla välineitä ilmaisuun, tukea uusien asioiden ja käsitteiden ymmärtämistä, sekä jäsentää itsenäistä toimintaa toimien ajattelun tukena. (Papunet 2011)

Kuvien, kuten muidenkin merkkien käytön perustana on se, että henkilö ymmärtää asian tai esineen tai sitä esittävän kuvan tai merkin yhteyden. Merkit ja niiden tulkinta perustuvat aina kommunikaatiokumppaneiden väliseen sopimukseen siitä, mitä merkki tarkoittaa. Onnistuneet viestikokemukset motivoivat kommunikoimaan. Myös silloin, kun viestinnän välineinä ovat kuvat, kokemus siitä, että viestintä toimii, kannustaa vuorovaikutukseen ja päiväkodissa lasten omatoimisuuteen. Kuvia tarvitsevan ihmisen ja hänen kommunikaatiokumppaninsa yksilölliset ominaisuudet ja kokemukset vaikuttavat siihen, miten ja missä he käyttävät kuvia. (Opas: Kuvat kommunikoinnissa 2009: 2 – 3.) Vierailuillamme päiväkodeissa näimme kuinka jokaisessa ryhmässä kuvien käyttöä sovellettiin niin, että se vastasi parhaiten ryhmän tarpeeseen. Kuvia lisättiin tai poistettiin käytöstä tarpeen mukaan.

Kuvien valintaan ja käyttöönottoon on varattava aikaa ja päiväkodissa kuvia olisi hyvä valita ja sijoittaa oikeille paikoille yhdessä lasten kanssa. Mitä paremmin kuvia käyttävä henkilö ymmärtää kuvien käyttötarkoituksen, sitä motivoituneempi hän on kommunikoimaan. Käytössä olevien kuvien tyyppi, koko, määrä ja värytys valitaan yksilöllisesti ja päiväkotiryhmän arki ja sen sujuminen huomioonottaen. (Opas: Kuvat kommunikoinnissa 2009: 6,7.)

5.4.1 Kirjallinen vinkkivihko

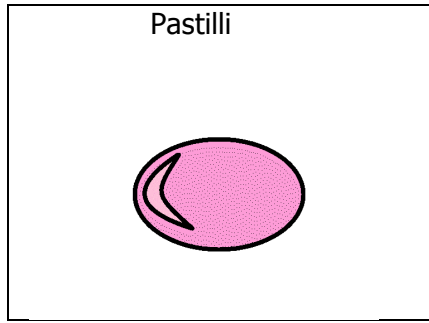
Haastatteluiden ja tilojen havainnoinnin avulla keräsimme ideoita vihon aiheisiin ja toteutukseen. Pyrimme huomioimaan toiveet, mutta tämän lisäksi meillä oli myös omia ajatuksia siitä, mitä haluamme vinkkivihkoon liittää. Meille oli muotoutunut selkeä kuva siitä, minkälainen opas tulisi olemaan. Halusimme, että oppaan kuvat kattavat monipuolisesti päivähoiton arjen tilanteet. Omia ideoitamme vihkoon olivat vuodenajat ja säätilat, koska ne ovat mielestämme usein olennainen osa esimerkiksi aamupiirejä ja sopivat myös vuosiympyröihin. Ruokailukuvista oli puhetta myös päiväkotien kasvatus-

henkilökunnan kanssa, mutta halusimme lisätä mukaan mm. pastillin, joka on nykypäivänä olennainen osa ruokailun lopettamista tämän päivän päiväkodeissa.

Aloitimme kuvaoppaan työstämisen tekemällä kuvakäsikirjoituksen siitä, mitä kuvia ja kuvakokonaisuuksia haluamme oppaaseen mukaan. Keskustelimme aiheesta myös yhteyshenkilömme Laura Paasosen kanssa ja kuulimme hänen ideoitaan ja mielipiteitään. Ennen koneella työskentelyn aloitusta, eli varsinaisen vinkkivihon työstämisen, halusimme tehdä mahdollisimman selkeän kuvakäsikirjoituksen. Tämä sen vuoksi, että pystyisimme yhteistyötahollemme konkreettisesti näyttämään millainen lopullinen tuotos tulisi olemaan. Tarkoituksena oli myös esitellä kuvakäsikirjoitus peruuntuneessa kehityskokouksessa ja kuulla mielipiteitä ja kehittämisehdotuksia.

Käytännössä kuvakäsikirjoitus osoittautui erittäin hyödylliseksi, kun opasta alettiin työstää. Oli helpompi hakea kuvia tietokannasta, kun tyyli ja järjestys olivat etukäteen selvillä. Kuvakäsikirjoituksen ainoa negatiivinen vaikutus oli siinä, että olimme jo etukäteen luoneet tietyn mielikuvan siitä millaisia kuvat tulisivat olemaan. Kuitenkin on selvää, että valmiskuvat eivät olleet samankaltaisia, kuin itse piirretyt.

Kuvakäsikirjoitus toi kuitenkin näkökulmaa kuvien valintaan ja mielestämme nosti vinkkivihon tasoa. Näemme, että kuvakäsikirjoitus asetti meille tason, jolle halusimme pyrkiä. Ilman käsikirjoitusta olisimme voineet tyytyä kuviin, jotka eivät meidän mielestämme palvelleet ideoita ja aiheita tarpeeksi hyvin. Tietyille tasolle pyrkiessämme laajensimme kuvien hakemista Papunettiin, sekä teimme osan kuvista itse Microsoft Paint piirustusohjelman avulla. Itse teimme kuvia vain, jos sopivaa kuvaa ei löytynyt Symbols for Windows Goldista tai Papunetistä, tai jos löydetty kuva ei millään palvelut tarkoitusta. Tällaisia kuvia olivat kattauskuvat, sekä ksylitolipastilli (kuvio 1). Syy miksi emme tehneet kuvia enempää itse oli se, että jos suurempi osa kuvista olisi tehty itse, olisi idea helpottaa Symbols for Windows Goldin käyttöönottoa kadonnut. Kokonaan itse tehdyistä kuvista koottu vinkkivihko olisi ollut hyvä opinnäytetyön aihe, mutta se olisi vaatinut myös huomattavasti enemmän aikaa toteutuakseen.

Kuvio 1. Pastilli

Opasta tehdessämme haasteeksi muodostui ideoiden rajaaminen. Mitä enemmän saimme kuvasarjoja valmiiksi, sitä enemmän meillä oli uusia ideoita siitä, mitä muuta-kin olisi hyvä olla mukana. Jouduimmekin palauttamaan mieleemme vinkkivihon idean, eli sen, että tarkoituksenamme ei ole tehdä paksua opaskirjaa, vaan lyhyt ja selkeä, helposti lähestyttävä vihko, josta saisi vinkkejä kuvien käyttöön.

Oppaan työstämisen puolivälissä esittelimme keskeneräisen oppaan yhteyshenkilöllemme, joka antoi meille kehittämisehdotuksia. Palautteen pohjalta lisäsimme oppaaseen vielä muutaman kuvan ja yhden kuvasarjan. Lisäksi muokkasimme joitain kuvia vastaamaan paremmin todellisuutta ja tarvetta.

5.4.2 Vihon osiot

Pohdittuamme ja keskusteltuamme vihon laajuudesta, päädyimme siihen, että kirjallinen vihko olisi noin 10- 15 sivua pitkä. Kuvasarjoja ja kuvapareja perusteluineen sisältäviä sivuja valmistui lopulta 15. Lisäksi oppaaseen suunniteltiin loppuun linkkilista, jonka avulla työntekijöiden olisi mahdollista etsiä uusia ideoita kuvien käyttöön, sekä löytää uusia kuvia.

Pukeutuminen

Pukeutuminen on jokapäiväinen toiminto. Ulos siirtyminen ja sisälle tulo, etenkin talvisin, on hektinen tilanne, kun eteistila on täynnä lapsia, haalareita, sukkaa, hattuja, hanskoja ja kaulureita. Pukeutumisjärjestys antaa lapselle keinon olla omatoiminen ulos lähtiessään. Lapsi näkee mitä ulos tulee milläkin säällä pukea päälle ja missä järjestyksessä hän pukeutuu. Tämä antaa aikuisille aikaa keskittyä lapseen, jotka tarvitse-

vat tukea, kun osaavammat huolehtivat itsestään. Pukeutumiskuvia on jokaiselle vuodenajalle. Tilanteesta riippuen kuvia voi lisätä, poistaa tai järjestää uudelleen niin, että ne vastaavat parhaiten ryhmän toimintaa.

Päiväjärjestys

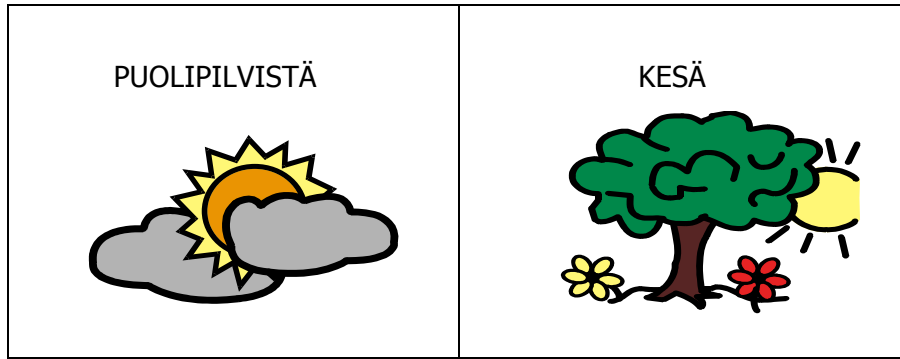
Päivänkulun kuvittaminen on yksi päiväkodin arkea tukevia laajoja kuvakokonaisuuksia. Päiväjärjestys on hyvä sijoittaa johonkin näkyvälle paikalle, mistä lapsien on helppo käydä sitä katsomassa. Päiväjärjestys lisää lapsen turvallisuuden tunnetta ja kokemusta siitä, että hallitsee tilanteen. Päiväjärjestys on myös hyvä väline vanhempiaan ikävöivien lasten kohdalla. Kuvien avulla he näkevät, että aika kuluu, missä vaiheessa päivää ollaan menossa ja minkä jälkeen heitä tullaan hakemaan. Päiväjärjestyksen kuvitukseen valitsimme mukaan kaikki yleisimmät päivän aikana tapahtuvat toiminnot esimerkiksi aamupalan, päiväunet, ulkoilun, leikin, ruokailun jne.

Aamupiirin kulku

Aamupiirin kulun kuvittaminen vihkoon oli toive yhdeltä haastattelemalta työntekijältä. Hän oli todennut kuvasarjan tukevan hyvin aamupiirin vetämistä ja lasten toimintaa. Mielestämme oli hyvä laittaa yksi näinkin tarkka kuvaus mukaan vinkkivihkoon. Selkeä ja toimivaksi todettu kuvasarja on hyvä esimerkki siitä, miten tutunkin toiminnan kuvitus on hyödyllistä. Samoja kuvia voidaan käyttää pienryhmätilanteissa. Kun lapset ovat tottuneet aamupiirissä näkemään kuvista miten edetään, heidän on helpompi hahmottaa mitä pienryhmässä tulee tapahtumaan.

Sää ja vuodenaajat

Sää- ja vuodenaikakuvat (kuvio 2) ovat useimmiten käytössä aamupiirin yhteydessä, kun ryhmä pohtii millainen sää ulkona on ja miten ulos lähtiessä tulisi pukeutua, sekä mitä ulkona voisi tehdä. Kuvat auttavat erityisesti pieniä lapsia hahmottamaan vuodenaikoja myös yleisellä tasolla, jos erot vuodenaikojen välillä eivät ole vielä selvät.

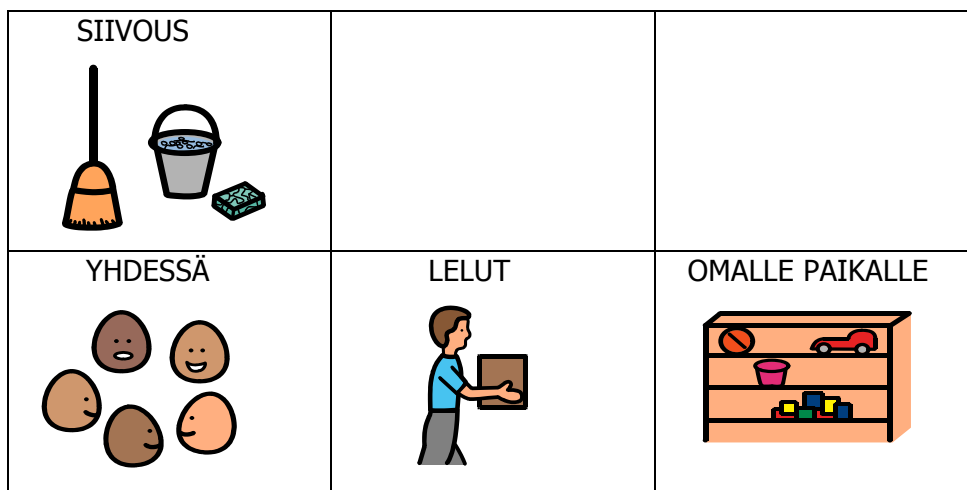
Kuvio 2. Sää ja vuodenaajat (Kopiointi kielletty)

Ruokailu

Vihon ruokailukuviin kuuluivat syömisjärjestys, sekä kattauskuvat. Syömisjärjestys sisältää ruoan, maidon, näkkileivän ja ksylitolipastillin, juuri kyseisessä järjestyksessä. Kattauskuvat toimivat apuna esimerkiksi silloin, kun lapsia opetetaan miten keittokattaus eroaa muun ruuan kattamisesta. Kattauskuvat helpottavat myös silloin, kun kattaminen on lapsen vastuulla tämän toimiessa apulaisena. Ruokailukuvien yhteydessä voidaan käyttää myös myöhemmin esittelemiämme ensin-sitten kortteja.

Siivous

Siivous ei ole aikuisten tehtävä, vaan lapset huolehtivat omien jälkiensä korjaamisesta, niin aktiivisen oppimisen periaatteiden mukaan, kuin myös muuten. Siivouskuvat (kuvio 3) auttavat lapsia näkemään miten ja missä järjestyksessä siivous tapahtuu. Siivousta tukevat myös oppimisympäristössä olevat kuvitetut tavaroiden paikat, jotka muistuttavat lasta siitä, mikä tavara kuuluu minnekin.

Kuvio 3. Siivous (Kopiointi kielletty)

Askartelu

Askartelun kuvitus (kuvio 4) lisättiin vihkoon siitä syystä, että halusimme tuoda esille sen, miten jokin tietty toimintatuokio voidaan kuvittaa. Lapselle on helpompaa, kun hän näkee miten tulee toimia milloinkin ja minkälaisia tarvikkeita, esimerkiksi juuri askartelutuokiossa tarvitaan. Tällöin tekniikan pohtiminen jää vähemmälle ja lapsi saa keskittyä nauttimaan toiminnan tuottamasta ilosta. Kuvat tämän kaltaisissa tilanteissa tukevat myös lapsen omatoimisuutta.

Kuvio 4. Askartelu (Kopiointi kielletty)

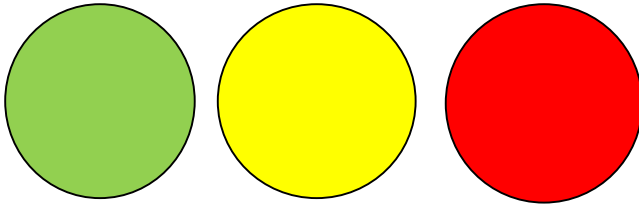
Liikennevalot, ensin ja sitten, paljon ja vähän

Liikennevalot ovat pyöreiden värikorttien sarja (kuvio 5). Nimitys tulee siitä, että kortit ovat liikennevalojen värien mukaan vihreä, keltainen ja punainen. Liikennevaloja käytetään keuhuihin (vihreä), ilmoittamaan leikkiajan lopun lähestymisestä tai käytöksen epäsovivuudesta (keltainen) ja ajan loppumisesta tai erittäin huonosta käytöksestä ja jäähyistä (punainen).

Punaisen erotuomarin kortin käyttöä esittelevät Cobley ja Jansz(1999:35), liikennevalojen punaista korttia voidaan katsoa samalla tavoin. ”Jalkapalloerotuomari käyttää punaista korttia pelaajalle, joka on rikkonut karkeasti sääntöjä. Koska punainen kortti viittaa vakavat rikkeet kieltäviin sääntöihin, se on argumentti. Samalla se on myös symbolinen (Punainen kortti merkitsee rikettä konvention nojalla) ja on siksi myös Legisign (yleinen laki)” Lapset tietävät, että punainen kortti merkitsee kaikille samaa, joten sen merkitys lasten ryhmässä on yleinen laki.

Ensin ja sitten kortteja voidaan hyödyntää esimerkiksi pukeutumis- tai ruokailutilanteissa. Niiden tarkoitus on viestittää lapselle esimerkiksi, että ensin juodaan maito, sitten

syödään näkkileipä. Paljon ja vähän kortteja käytetään usein ruokailutilanteissa, jolloin lapsi viestittää minkä verran ruokaa hän tahtoo.

Kuvio 5. Liikennevalot

Tunnekuvat

Halusimme vihkoon perustunteiden sarjan. Tunnekuvat ovat ehkä selkeimmin tarkoitettu maahanmuuttajataustaisille lapsille ja lapsille, joilla on haasteita puheentuoton kanssa. Mielestämme on erittäin tärkeää, että lapset saavat ilmaista omat tunteensa ja mielialansa myös silloin, kun se ei sanallisesti onnistu. Tunnekuvia valikoitui mukaan neljä, iloinen, surullinen, vihainen ja peloissaan, minkä lisäksi on yksi kuva ilmaisemassa sitä, ettei ymmärrä jotain asiaa, kuten ohjetta tai kehotusta.

5.5 Symbols for Windows gold

Symbol for Windows Gold on kommunikointiin ja oppimiseen suunniteltu ohjelmaperhe. Ohjelman avulla voidaan kommunikoida ja tukea kommunikointia kuvaruudun, paperin tai tietokoneen tuottaman puheen avulla. Symbol for Windows Gold – moduuleja, eli kirjastoja ja ohjelmia voi tarpeiden kasvaessa hankkia lisää. Symbol for Windows Gold -ohjelmat jakavat keskenään symbolikirjastot, joita ovat muun muassa PCS, Bliss, Beta, Pictot, sekä kokoelma valokuvakirjastoja. (Papunet 2011)

Kartantekijällä, joka oli meille tärkein työväline opasta tehdessämme, tuotetaan tulostettavia kommunikointiarkkeja. Kommunikaattori tekee tietokoneesta kommunikointilaitteen, pelikonsolin ja kuvallisen äänikirjan. Sillä on mahdollista rakentaa toisiinsa linkitettyjä sivuja, sekä lisätä niihin symboleja ja valokuvia Symbol for Windows -kirjastoista tietokoneelta, kamerasta ja Internetistä. Kommunikaattoritoiminto oli mielenkiintoinen, mutta se ei olisi tuonut lisäarvoa vinkkivihkoon, joten emme sitä käyttäneet. Symboleja voi hakea tekemällä kirjastohakuja, hakemalla käsitettä, nimeä, luokkaa tai selaamalla kirjastoja. Materiaalin voi sijoittaa sarakkeisiin ja riveihin, tai vapaasti

minne vain kuvaruudulla ruuduttoman sivumallin avulla. (Papunet 2011)

Tekstintekijä-ohjelmalla voi tuottaa dokumentteja, joissa on sekä symboleja, kuvia, että tekstiä. (Papunet 2011) Päädyimme kuitenkin tekemään lopullisen oppaan Wordilla, koska Gold ohjelmaa pystyimme käyttämään vain päiväkotit Tuulessa, kun taas Wordia käyttämällä oli mahdollista jatkaa vihon työstämistä myös muualla.

Haasteena ohjelman käytölle oli se, että ohjelma oli selkeästi suunniteltu Yhdysvalloissa toimivien varhaiskasvatusyksikköjen käyttöön. Kuvakieli ei aina ollut sopivaa Suomen oloihin. Esimerkiksi kotia merkitsevää kuvaa haettaessa tuli ensimmäiseksi vaihtoehdoksi asuntoauto, ja sopivaa kerrostalonkuvaa ei ohjelmasta löytynyt. Olemmekin sitä mieltä, että ohjelman tueksi olisi joko luotava lisäkuvien kansio, joka vastaisi enemmän Suomen varhaiskasvatusyksiköiden tarpeita, tai sitten olisi hienoa jos ohjelmaan tulisi oma lisäosa, joka olisi suunniteltu juuri oman maamme tarpeisiin.

6 Opinnäytetyön arviointi ja pohdinta

Opinnäytetyömme tarkoituksena oli toteuttaa vinkkivihko kuvien käytöstä Reijola-Munkkiniemi päivähoitoalueelle. Kuvat olivat alueella jo hyvin käytössä ennen opinnäytetyömme toteutusta. Vinkkivihko pohjautuu aktiivisen oppimisen teorian ajatuksiin ja käsityksiin oppimisympäristöstä. Vinkkivihko toteutettiin uudella kuvaohjelmalla, ja tavoitteena on sen avulla yhtenäistää alueen kuvien käyttöä.

Kuvien käytössä on aina pidettävä mielessä, että kuvia käytetään tarpeeseen, eikä vain kuvia kuvien vuoksi. Tärkeintä ei ole kuinka paljon kuvia päiväkodeissa on käytössä, vaan kuinka hyvin ne tukevat päiväkodin arkea. Huomattavasti hyödyllisempää arjen sujumuuden kannalta on se, että lapset käyttävät muutamaa kuvaa onnistuneesti, kuin että koko oppimisympäristö olisi täynnä kuvia, joita lapset eivät kykenisi hyödyntämään.

Kuvien käyttö on yksilöllistä ja se mikä toimii yhden ryhmän kanssa, ei välttämättä toimi muualla, toisten lasten kanssa. Kuvien käyttöönotto vaatii aikuisilta aikaa, paneutumista, sekä motivaatiota. Aikuisten on annettava lapsille aikaa ottaa kuvat haltuun.

Riittävä toisto ja johdonmukaisuus ovat edellytyksenä sille, että lapset sisäistävät kuvien merkityksen ja sen miten niitä käytetään.

Vihon lopullinen muoto ja rakenne oli huomattavasti selkeämpi ja pelkistetympi, kuin ensimmäiset versiot. Tämä on etu vinkkivihon käytettävyyden kannalta ja helpottaa vihon käyttöönottoa. Olimme tyytyväisiä siihen, että saimme tuotettua työelämän tarpeeseen toiveita vastaavan vihon, opinnäytetyöllemme varatussa ajassa. Pidemmällä aikavälillä olisimme lähteneet syventämään aihealueita ja toteuttamaan kuvia enemmän itse. Oppaan koko ei olisi pidemmällä ajalla kasvanut. Verkkolevyversio olisi kuitenkin saanut selkeästi enemmän variaatioita, ja esimerkiksi olisimme voineet luoda askarteluosioon useampia valmiita kuvasarjoja.

Toivomme, että vinkkivihko ja verkkolevy antavat työntekijöille pohjan, jolla kehittää kuvien käyttöä. Verkkolevyllä olevat kuvat ja kuvaohjelma mahdollistavat työntekijöille sen, että he voivat halutessaan edelleen monipuolistaa kuvien käyttöä. Vinkkivihon tarkoituksena on luoda yhtenäinen pohja, josta työntekijät voivat lähteä soveltamaan omaan yksikköönsä sopivia kuvia ja jakaa verkkolevyn kautta omia sovelluksiaan muille.

Haasteena on, että vinkkivihko jää vain tietyn osan käyttöön ja verkkolevyllä olevat kuvat eivät saavuta työntekijöitä. Tämän haasteen minimoimiseksi jokaiseen päiväkotiin lähetetään opas sähköpostilla esittelyn kera, jossa kerrotaan ideasta ja siitä että muokattava versio löytyy päiväkotien yhteiseltä verkkolevyllä.

Tarkoituksenamme oli toteuttaa vinkkivihko, ja opinnäytetyöhöemme ei kuulunut käyttöönoton seuraaminen. Tulevaisuudessa olisi mielenkiintoista nähdä vihon käyttöönotosta ja käytöstä tehtyä seurantatutkimusta, esimerkiksi opinnäytetyön muodossa. Seurantatutkimus antaisi hyvää tietoa miten vihko on alueen eri yksiköissä otettu käyttöön, ja mitä kehittämistarpeita on käytännön työssä noussut.

Opinnäytetyötä tehdessämme saimme uuden näkökulman kuvien käyttöön. Olimme tottuneet liittämään kuvien käytön ensisijaisesti erityisryhmien kanssa käytettäväksi, kuten puheentuoton ongelmia omaavien lasten tai kehitysvammaisten kanssa. Totesimme kuinka kuvat tukevat arkea päiväkodeissa kaikkien ryhmien kanssa ja toimivat

osana selkeää oppimisympäristöä. Lisäksi saimme näkökulmaa ja ideoita miten toteuttaa oppimisympäristön järjestämistä lasten toimintaa tukevaksi aktiivisen oppimisen teorian avulla.

Lähteet

Cobley, Paul – Jansz, Litza 1999: Semiotiikka vasta-alkaville ja edistyville. Vähänen, Sari (suom.). Helsinki: Jalava.

Hirsjärvi, Sirkka – Hurme, Helena 2000: Teemahaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Kettunen, Eine: Aktiivisen oppimisen koulutuskansio.

Kotikangas, Laura 2008: Puhetta tukevien ja korvaavien kommunikaatiokeinojen käyttö päiväkodissa. Opinnäytetyö. Diakonia- ammattikorkeakoulu. Sosiaali- ja terveysala. Sosiaalialan koulutusohjelma.

Markkinen, Kirsi – Oja, Maarit 2009: AAC arkeen – Tietokansio puhetta tukevasta ja korvaavasta kommunikoinnista. Opinnäytetyö. Keski-Pohjanmaan ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma.

Ranne, Kaarina – Sankari, Anne – Rouhiainen- Valo, Tuula – Ruusunen, Tuula (toim.). 2005. Sosiaalipedagoginen ammatillisuus–Madsenin kukasta toiminnan tulppaaniksi. Satakunnan ammattikorkeakoulu Sarja D, Muut julkaisut 1/2005. SPOY Kokemäki.

Tarasti, Eero 1990: Johdatus semiotiikkaan. Esseitä taiteen ja kulttuurin merkkijärjestelmistä. Gaudeamus. Helsinki.

Venninen, Tuulikki – Leinonen, Jonna – Ojala, Mikko 2010: ”Parasta on, kun yhteinen kokemus siirtyy jaetuksi iloksi”: Lapsen osallisuus pääkaupunkiseudun päiväkodeissa. Socca Työpapereita 2010:3 Tutkimusraportti 2010 Helsinki.

Veivo, Huttunen 1999: Semiotiikka. Merkeistä mieleen ja kulttuuriin. Edita. Helsinki.

Aktiivinen oppiminen Helli sosiaali- ja terveystalokeskus. 29.1.2009. Verkkodokumentti. <<http://www.kitee.fi/Resource.phx/sivut/sivut-helli/lapsetnuoret/paivahoito/paivakotihoito/kitee/aktiivinenoppiminen.htx>> Luettu 29.11.2011.

HighScope GB – Supporting Children`s Learning. Verkkodokumentti.
<http://www.high-scope.org.uk/About+Us/History/Vuorilinna_1997> Luettu
30.11.2011.

Papunet. 10.10.2011 Kommunikointiohjelmat Suomessa Symbol for Windows Gold.
Verkkodokumentti.
<<http://papunet.net/tietoa/ohjelmat/kommunikointiohjelmat/symbol-for-windows-gold.html>> Luettu 2.3.2012.

Sanamaailma. Verkkodokumentti.
<http://www.sanamaailma.fi/menu4/Kommunikaatio_kuvien_ja_symbolien_avulla/Kommunikaatio_kuvien_ja_symbolien_avulla.html> Luettu 28.2.2012.

Semiotiikan verkostoyliopisto. Verkkodokumentti.
<http://www.semiotics.fi/fi/content/01_semioitiikka/> Luettu 5.3.2012.

Reijola- Munkkiniemi päivähoitoalue

PÄIVÄHOITOYKSIKKÖ (Py)	TOIMIPISTEET
Py Kaartintorppa - (Pastelli) Lehtisaari - Ruusu	Päiväkoti Kaartintorppa Päiväkoti Lehtisaari Päiväkoti Pastelli Päiväkoti Ruusu
Py Munkkivuori - Muusa	Päiväkoti Munkkivuori Päiväkoti Muusa
Py Pacius - Pensseli	Päiväkoti Pacius Päiväkoti Pensseli
Py Suopursu - Vaahteramäki	Päiväkoti Suopursu Päiväkoti Vaahteramäki
Py Purje - Tuuli	Päiväkoti Purje Päiväkoti Tuuli
Py Pihlaja	Päiväkoti Pihlaja
Py Ruskeasuo	Päiväkoti Ruskeasuo Kielikylpyryhmä Svalorna
Py Pph Reijola - Munkkiniemi	Ryhmäperhepäiväkoti Pikkuhilla Ryhmäperhepäiväkoti Roosa ja Roope Ryhmäperhepäiväkoti Tiikka-nen
Ostopalvelupäiväkodit	Päiväkoti Histamiini Päiväkoti Muksulaakso Steinerpäiväkoti Aurinkoinen
Yksityiset päiväkodit	Ecole Francaise Jules Verne Helsingin jalkapalloklubi ry:n päiväkodit miniklubi Helsingin Rudolf Steiner koulun esikoulu International Childcare and Education Centre Munkkiniemen Montessori-leikkikoulu Päiväkoti Kiulukka Ranskalaisen koulun ystävät ry:n leikkikoulu Steinerpäiväkoti Sirius

Vinkkivihko

Tekijänoikeuksista johtuen vihkoa ei tässä esitellä. Vinkkivihko on tarkasteltavissa Reijola- Munkkiniemi alueen päivähoidon yksiköissä.